

PRIČE IN PRIČEVANJA PRETEKLOSTI

*Claudio POVOLO*Univerza Ca' Foscari v Benetkah, Oddelek za humanistične študije,
Palača Malcanton Marcorà, Dorsoduro, 3484/D, 30123 Benetke, Italija
e-mail: povolo@unive.it

IZVLEČEK

Vsako pričevanje bolj ali manj eksplicitno razširja določeno zgodovinsko resnico in prevzame natanko določen pomen izvršenega dejstva v luči specifičnih namer sedanjega trenutka, ki se lahko tudi ne skladajo povsem z zgodovinopisnim postopkom, s pomočjo katerega so bila predhodno selekcionirana in na novo ustvarjena. Proces revizije in predelave preteklosti poteka tako, da stalno na novo opredeljuje odnose med dejstvi, dokazi in interpretacijami. Če prva predstavljajo zelo težko zanemarljivo dejstvo, pa je odnos med njihovo umestitvijo in njihovim dokazovanjem spremenljivka in zahteva nenehno popravljanje in prirejanje. Dejansko so pričevanja opredeljena kot naracije, ki pa ne morejo izključevati vrednosti, pripisane sledovom iz preteklosti, in smernicam, ki nam jih nakazujejo. Kulturne vrednote in politični sistemi so v različnih obdobjih najbolj izrazito vplivali na spreminjajoči se pomen pričevanj in na specifično težo, ki jo je le-to imelo znotraj vedno bolj kompleksnega interpretacijskega okvira.

Ključne besede: pričevanje, indici, dokazi, kulture

Prispevki na temo pričevanja v pričujoči številki v vsej kulturni raznolikosti njegovega dojetja odražajo raznovrstnost in kompleksnost pristopov, saj je povsem nemogoče izključiti odnos med sedanjostjo in preteklostjo, kakor tudi ocene o tem, kaj glede preteklosti ocenjujemo kot pomembno ali bistveno, temeljnega pomena torej za izpolnjevanje določene funkcije sedanjosti.

Vsako pričevanje namreč predpostavlja neko *zgodovinopisno* rekonstrukcijo: izsek preteklosti, ki se nam zdi pomemben, prepoznamo, razberemo in interpretiramo v okviru zapletenega sistema informacij (bolj ali manj raznolikih, bolj ali manj številnih), ki ga nato v sedanjosti ponudimo kot *zgodovinsko resnico*.¹

Dodati velja, da vsako pričevanje, ki posreduje določeno zgodovinsko resnico, pridobi točno določen smisel in zaključen pomen prav v funkciji specifičnih ciljev (ti so odraz potreb sedanjega časa), tudi kadar se le-ti ne ujemajo povsem z zgodovinopisnim postopkom, ki je pričevanje predhodno izbralo in obnovilo. Proces revizije in predelave preteklosti poteka tako, da nenehno na novo vzpostavlja odnos med *dejstvi, dokazi in interpretacijami*. Če gre pri prvih za podatke, ki jih je težko zanemariti, pa se odnos med le-temi in njihovo vedno novo umestitvijo ter dokazi skozi čas neizbežno spreminja in zahteva vedno nove popravke. Kajti prav *interpretacija* potrjuje in določa verodostojnost *dokazov*.²

Gre za pomembno temo, ki se je v zadnjih desetletjih do te mere dotaknila samega pojma *zgodovinske resnice* (v najširšem vsebinskem pomenu), da so številni avtorji poudarjali podobnost in sorodnost med poklicem zgodovinarja in sodnika (Ginzburg, 1991; Ginzburg, 2000, 65–66).

Očitno je, da ta vidik problema zajema *kulturne* vrednote pričevanja, kakor tudi refleksijo o načinu ureditve konflikta in o opredeljevanju tipologije dokazov, ki jih predvidevajo različni pravni sistemi. Pričevanje namreč igra odločilno vlogo v okviru tipologije dokazov, v katerih se neizbežno odražajo tako kulturni kot politični vidiki. Tudi v primeru tako imenovanih *transcendentnih* dokazov (dokazov ki se, kot v primeru ordala ali razodetja navezujejo na nadnaravne sile) naj bi prisega, ki je bila del različnih oblik pričevanja, izražala pretežno *kulturne* (in verske) vrednote, toda če upoštevamo, da v družbah, ki jo izvajajo, teže sorodstvenih vezi ni mogoče jasno ločiti od politične moči (kot v primeru zgodnjersrednjeveških germanskih plemen), izhaja, da obstaja tudi tesna povezava med razsežnostjo dokazovanja in družbenopolitično organiziranostjo, katere produkt je dokazovanje samo. Če se povrnemo k navedenemu primeru: kdor je bil v zgodnjem srednjem veku pozvan, naj *izreče pravico*, dejansko ni bil poklican k izreku sodbe, ampak k temu, da izbere vrsto dokaza, ki naj bi razrešil spor.³ Vloga *tretje strani* torej opredeli tipologijo dokaza in posledično specifičnost

1 Na splošnejši ravni glej izbor, ki sta ga uredila Lackey in Sosa, 2006.

2 Ta vidik je podrobno obdelal Evans, 2001, 99–100.

3 Kot navaja Van Caenegem, ko v zgodnjem srednjem veku "priče obeh strani niso želele obnoviti svojega pričevanja in so se posledično sodniki znašli v slepi ulici, je bil dvoboj edini možen izhod.

resnice, ki jo mora posredovati (Cooney, 1998, 6–8). Kot je bilo dejansko ugotovljeno, sodno dokazovanje ni bilo namenjen odkrivanju dejanske resnice, temveč bolj prepričevanju tretje strani, poklicane, da razreši spor (Rouland, 1992, 300). Ni naključje, da so transcendentni dokazi posebej razširjeni v tistih družbenih in političnih okoljih, kjer ni mogoče jasno prepoznati neke tretje, od strank v konfliktu ločene strani. V tem primeru prevladujejo dvostranski dogovori in arbitraža.

V tako imenovanih kompleksnih in polkompleksnih družbah⁴ so transcendentni dokaz postopoma nadomestili *materialni dokazi*, med katerimi posebej izstopa preiskava. Dejansko so v pravnih sistemih (in ne samo) dolga stoletja prevladovali *mešani dokazi*, ki so zajemali tako materialne kot simbolične in sakralne vidike.⁵ Videti je, da prisotnost zaprisege, ki je še dandanašnji značilna za pričanje na sodišču, kaže na izrazito simbolično vrednost, ki jo ima tako civilni kot kazenski postopek (Garapon, 2007, 13–16).

Te ugotovitve nam omogočajo boljše dojetje težje dokazovanja s pričanjem, ki (tudi, ko gre za priznanje) vsebuje tako simbolične kot materialne aspekte. Kot bomo lahko ugotovili, je bilo sodno dokazovanje dolgo časa dejansko tesno povezano z družbeno vlogo priče (spol, starost, status ...). Dejansko je tudi priznanje predstavljalo obliko pričanja, ki mnogokrat ni imelo prav veliko skupnega z dejanskim materialnim iskanjem resnice (Brooks, 2000, *passim*). Tudi priznanje, velikokrat povezano s sodnim inštrumentom mučenja in obravnavano kot sredstvo za ugotovitev resnice, za katero je vedel obtoženec, je postopoma izgubilo svoj transcendentni pečat in je postalo pomemben del kompleksne rekonstrukcije dejanskega dogajanja (Langbein, 1976, 64–69).

Dejansko so se velike spremembe začele šele v 17. stol., ko se je uveljavil tako imenovani *moralni dokaz*, dokaz, ki je slonel na prosti sodnikovi presoji.⁶

Ni naključje, da je ravno v okviru rekonstrukcije *resnice*, ki je bila v domeni preiskovalnega sodnika, pričanje postopoma izgubilo tradicionalne značilnosti, njegov pomen je postal dokaj relativen, njegovo vlogo pa je od primera do primera opredeljeval okvir bolj kompleksne *procesna resnica*.

Sodniki v nobenem primeru niso izvedli kritičnega soočenja obeh strani ali prič, ki bi lahko razkrile kontradiktornost", Van Caenegem, 1995, 47–48.

4 To razločevanje, kakor pogosto opozarjajo antropologi, ne pomeni večje ali manjše *preproste* strukture družb, ampak kaže na specifično razsežnost njihovega pravosodja in na odnos med močjo sorodstvenih in družinskih vezi ter politično močjo. O dvoumnosti tovrstnega razločevanja gl. Fabietti, 1991, 173–174.

5 O razločevanju med obema tipologijama dokazov gl. Rouland, 1992, 301.

6 To vprašanje sta temeljito obdelala Rosoni, 1995 in Marchetti, 1994, *passim*. V tekstu se Isabella Rosoni posebej ukvarja z rojstvom indicijskega dokaza. Paolo Marchetti pa namenja posebno pozornost spremembam, ki jim je bil podvržen inštrument priznanja.

Prav v 17. stol. lahko umestimo zametke *preiskave*, poverjene preiskovalnemu sodniku, ki se ni bil pripravljen povsem opreti na pričevanja, zbrana med preiskovalnim postopkom (Povolo, 2007, 54–65).

Sicer pa se zagoneten potek vsake zgodovinske rekonstrukcije (v najširšem pomenu besede) odvija na krhkem in ne samoumevnem polju odnosov med *indici* in *dokazi*. Prvi namreč za vsako stroko predstavljajo bolj ali manj vidno in tehtno sled preteklosti. Pričajo o dogodkih iz preteklosti. In lahko bi dejali, da se preteklost v bistvu filtrira skozi obstoječe indice. Nasprotno pa so dokazi plod v sedanosti opravljenega preverjanja obstoječih indicev. Kakor je uspešno dokazal pravnik Luigi Ferrajoli, so indici vedno že dokazana dejstva iz preteklosti, na osnovi katerih sklepamo o nekem drugem dejstvu. Dokaze pa predstavljamo kot dejstva, ki potrjujejo sedanost v odnosu na določen dogodek iz preteklosti, so namreč predmet eksperimentiranja (Ferrajoli, 2000, 108–109).

Očitno je, da moč in verodostojnost dokaza (o preteklosti) izhaja iz verodostojnosti in učinkovitosti vrste dokaza (dokumenti, pričevanja, izvedensko mnenje itd.). Lahko torej imamo verodostojne dokaze (na primer neizpodbiten dokument), pridobljene na osnovi šibkih ali ne relevantnih indicev (nepomembna vsebina samega dokumenta); ali pa nebistvene ali ne verodostojne dokaze (izvedensko mnenje, plod nenatančno izpeljanih postopkov) ne glede na obstoj tehtnih in resnih indicev (na primer: stopinje na tleh ali domnevno pozitivna analiza DNK) (Ferrajoli, 2000, 111).

V tem smislu je vloga ustnega pričevanja temeljnega pomena. Ne le, ker je takoj prepoznavna dokazna teža, ki izhaja iz njegove verodostojnosti, pristranskosti, vidne ali slušne percepcije, itd., kakor tudi, kot smo že pripomnili, zato, ker izhaja iz njegove kulturne in politične razsežnosti, saj pokaže, kako različno se je pričevanje skozi čas in glede na različne družbene okoliščine umeščalo.

Ni je vede, ki bi se pri oblikovanju lastnih teoretičnih in praktičnih meril lahko izognila razmisleku o vrednosti in pomenu pričevanja. Gre za vidike, ki so se na primer izkazali za odločilne, posebej še na znanstvenem področju. Tudi najbolj uveljavljene znanstvene paradigme so se izkazale za imanentno krhke, ker slonijo na konvencijah, ki so svojo logiko črpale iz navidezno neovrgljivih *pričevanj*, dejansko pa gre preprosto samo za to, da niso bile predmet očitnega potvarjanja. Z ustvarjanjem novih paradigem pa se v bistvu izognemo dejanski *reviziji* poprejšnje zgodovinske resnice (Evans, 2001, 167).⁷

Namenska raba pričevanja je torej odločilnega pomena za dojetanje zapletenih in krhkih niti, ki povezujejo preteklost in sedanost. Kakor tudi spreminjajoča vloga, ki jo ima pri vsaki zgodovinske in sodni rekonstrukciji. Zanimiva je tudi primerjava

⁷ Anglosaški zgodovinar se navezuje na znano besedilo Thomasa Kuhna, *The structure of scientific revolutions* iz leta 1962, s katerim je želel dokazati, da tudi znanost sama ne poteka nujno progresivno in da so bile prevladujoče teze le redko predmet procesa dejanskega ponarejanja.

vloge, ki jo ima pričevanje v skupnostnih in običajnih sistemih, z vlogo, ki jo ima v sistemih, kjer prevladuje kultura pisane besede in je družba statusno in hierarhično globoko razslojena.

V sistemih, kjer prevladuje ustno izročilo in jih povezujejo običaji, je individualno pričevanje skorajda zabrisano, ne izstopajoče, kakor da bi dejanski pomen dobilo šele, če mu uspe reprezentirati kolektivne vrednote. Neformalni postopki njegovega posredovanja so očitno odločilni pri pripisovanju specifičnega pomena dogodkom iz preteklosti, ki se pretežno umeščajo v omejen geografski prostor in kjer je mogoče prepoznati pričevalca, posrednika informacij. Toda tudi *kulturni* vidiki pričevanja znotraj običajnega okolja so bistvenega pomena za določanje njegove specifičnosti: prenos informacij poteka preko interpretativnih kodov, ki reproducirajo vse, kar se pojavi novega, a je že neizbežno del obstoječega idealnega sistema (vedno smo delali tako ...).⁸

Velike družbene in ekonomske spremembe v 12. stol. so temeljito zaznamovale vlogo, ki jo je imelo pričanje na osnovi običajnega prava. Takrat je celinska Evropa ponovno odkrila *Corpus juris civilis* iz dobe Justinjana in pisni zakonik v razlagi pravnikov, ki jih je oblikovalo rimsko pravo, je dobil tolikšen politični pomen in težo, da je temeljito zaznamoval dominantne kulture v naslednjih stoletjih. Primerjava z Anglijo in njenim pravnim redom, *common law*, jasno pokaže tako domet sprememb, do katerih je prišlo v tistem času, kakor tudi različno težo, ki jo ima pričevanje v zelo diverzificiranih političnih kontekstih. V Angliji se je uveljavila *porota* in nadomestila sodno rabo ordala (Van Caenegem, 1991, 32–38). Kolektivno pričanje, sloneče na vrednotah skupnosti, in tradicijo, slonečo na običajnem pravu,⁹ je neizbežno ohranilo vrednost *transcendentnega* dokaza, ki je bil implicitno del politične teže, dodeljene poroti v državi, kjer se je pred vsemi ostalimi uveljavila oblast monarhije in velikih dvorov. Drugače pa je bilo v celinski Evropi, ki so jo označevali sistemi z zelo fragmentirano politično kulturo. Starodavno kolektivno pričevanje, ki izvira iz običajnega prava in na prisegi starešin v skupnosti, je kaj kmalu izgubilo svoj pomen, nadomestilo ga je pričevanje posameznika. Kot rečeno, je "pričanje doživelo globoko preobrazbo: stari *coniuratores*, ki so skupinsko zaprisegali in tako potrjevali verodostojnost pod prisego izrečenih trditev ene od strani, so postali priče v sodobnem pomenu besede" (Taruffo, 2009, 25–26). Sodnikovo sprejemanje pričevanja posameznika je bilo očitno namenjeno ugotavljanju drugačne *resnice*, ki ni imela več mitičnega in transcendentalnega značaja. Predvsem pa je z uveljavljanjem pisnega in učenega prava odražala nove politične razmere, ki so nastajale v celinski Evropi, posebej še v Italiji (Kelly, 1996, 151–183; Prodi, 2000, 133–137).

⁸ Te vidike je obsežno obdelal Rouland (1992, 195 in nasl.).

⁹ Glede povezave med krvnim maščevanjem, pomiritelji in državo gl. Bossy, 1983.

Potrebno je še dodati, da ima v kontekstu običajne skupnosti pričevanje na osnovi govoric velikokrat isto težo kot neposredno pričevanje (s strani dejanskega očitvidca). Pogosto je prvo celo več vredno, če ga povezujemo z osebnim vplivom pričevalca (ugledna oseba, starejša oseba, itd.) (Rouland, 1992, 195–200).

Te značilnosti se lahko dodatno okrepijo in pridobijo nepredvidljiv pomen v primeru, ko pričevanja (na običajni ravni) izgubijo običajne značilnosti, ki se ponavadi pojavijo med prenosom informacij (med ljudmi, ki se prepoznajo in delijo isti geografski prostor) ter sežejo preko meja skupnosti. Med dobro preučene pojave v zvezi z *velikimi strahovi* sodijo novice, ki zelo hitro dobijo drugačen pomen od prvotnega, ko izgine njihov običajni kolektivni posrednik in ob nepredvidljivih dogodkih postanejo predmet manipulacije (Lefebvre, 1973, *passim*).

Toda enaka opažanja lahko veljajo tudi za pravni nadzor znotraj le-teh. Pričevanje teži k ohranjanju svojega pretežno ustnega in običajnega izročila povsod tam, kjer njegovo vlogo splošno priznavajo vsi subjekti, ki si delijo določen družbeni kontekst. Teži pa k prehodu v pisno obliko, ki postane neizbežno domena strokovnjakov (notarjev, pravnikov itd.) v trenutku, ko pride zaradi procesa razslojevanja in izrazite geografske in družbene mobilnosti do preoblikovanja družbe.

Gre za vidik, ki je jasno prepoznaven v ureditvi, ki je urejala poroko, kot jo je pripravilo cerkveno pravo, posebej še s Tridentinskim koncilom: dve priči in župnikova prisotnost naj bi pravno potrjevali legitimnost zakramentnega dejanja, ki je še vedno pomenilo zaobljubo, ki sta si jo izmenjala ženin in nevesta (Gaudemet, 1989, 213 in nasl.). Podobno je bila tako imenovana *običajna poroka*, navaden dogovor med moškim in žensko, da se imata za zakonca, zelo razširjena v Združenih državah vse do prvih desetletij 19. stol., posebej še tam, kjer je bilo prebivalstvo redko poseljeno in je primanjkovalo duhovnikov (Friedman, 1995, 199–201).

Vloga pričevanj je videti bistveno drugačna v kulturnih sistemih, v katerih prevladuje pisno sporočanje, ki seže v družbeni kontekst, kjer razslojenost temelji na statusu ali poklicni specializaciji.¹⁰ Pri pisnem sporočanju pride najprej do abstrahiranja vsebin, odločilna vloga pa pripade subjektu, ki nastopa kot posrednik informacij (to vprašanje smo podrobno obravnavali ob prejšnjem znanstvenem sestanku o interpretih kultur). Tako pričevanje je videti manj izpostavljeno manipulaciji, mora pa se podrediti predhodno postavljenim merilom. Za preučevanje so zanimiva merila, ki znotraj kultur pisane besede opredeljujejo izbor pričevanj. Ugotoviti je potrebno, ali dejansko odražajo hierarhične strukture ali pa odgovarjajo potrebam znotraj določenih slojev ali poklicnih skupin. Različna stopnja manipulacije (v primerjavi z običajnimi sistemi) je očitna pri večji vrednosti, ki jo dobi individualno pričevanje, njegova vidna in zaznavna razsežnost. Nasprotno pa so pisnemu pričevanju, ravno

10 O utemeljitvi in posledicah uveljavljanja pisnega sporočanja je obširno pisal Jack Goody (Goody, 1988, *passim*).

zaradi njegove drugačne umestitev v sedanost, pripisane funkcije, ki se pogosto oddaljujejo od predhodno opravljenih postopkov zgodovinske rekonstrukcije. Kaže, da akademije, poklicne skupine in institucionalni aparat težijo k temu, da v primerjavi z izvirno zgodovinsko resnico pripisujejo pisnemu pričevanju zelo selektivno vrednost.¹¹

Značilnosti različnih oblik pričevanja so očitno neločljive ne toliko in ne le od strukture določene skupnosti, temveč tudi od oblik družbenega nadzora znotraj le-te.¹² V kulturah, ki jih močno zaznamuje govorica časti, simbolov, kretenj in drž, se kažejo kot neločljiv del reprodukcije preteklosti in vsako individualno pričevanje je prežeto z reprezentacijo kolektivnih vrednot.¹³ Dovolj je pomisliti na najstarejše oblike pravosodja, katerega osnovna naloga je v glavnem bila nadzirati družbo in preganjati *kriminalca*, ne pa *kriminalno* dejanje (Lenman, Parker, 1980, 13–16).

Razmisliti je potrebno tudi o vlogi, ki jo ima v različnih kulturah posebna vrsta pričevanja: *trač* (*gossip* ali *rumour*).¹⁴ Gre za pričevanje, sloneče na govoricah, oblikujejo ga posebni postopki, značilni za kulturni kontekst, ki se jih poslužuje, in videti je, da se nam ponuja kot poizkus (to ga ločuje od običajne čenče) ustvarjanja resnice, drugačne od uradne.

Kakor je že bilo omenjeno, pričevanje, kot kaže, dobi svoj specifični pomen znotraj institucionalnih kontekstov, kot na primer v sodnem sistemu, kjer ga uporabljajo kot inštrument za ugotavljanje resnice. Neločljivo je povezano s sistemom dokazov, a tudi z uporabljenimi procesnimi obredi. Ob tem velja kratko spomniti na dolgo zgodovino pričevanja, najprej v okviru sistema *pravnih* ali učenih *dokazov* in kasneje vključenega v kulturni kontekst, sloneč na *moralnem dokazu* in svobodno oblikovanem prepričanju sodnika. Čeprav pričevanje običajno razumemo kot sistem neposrednih dokazov, se le-to dejansko kaže (v okviru kompleksnega odnosa med dedukcijo, indukcijo in abdukcijo) kot postopek raziskovanja dogodkov iz preteklosti (indici)¹⁵ v sedanosti. Opozoriti velja tudi na vrednost, ki jo danes pripisujemo znanstvenim dokazom, ki tvorijo – tako je vsaj videti – drugo obliko pričevanj (od

11 Kakor je dobro opredelil Peter Stein, "že sam obstoj pisnega besedila zakonov odpira prostor za nepojmljive in interpretacije, povsem nemogoče, dokler pravo še ni bilo zapisano, kar je spodbudilo nastanek novega sloja strokovnjakov, ki so bili na individualni ravni pripravljene svetovati strankam v sporu o pomenu zakona" (Stein, 1987, 90).

12 Kakor je opozoril Donald Black: "when a moralistic crime is handled by the police or prosecuted in court, the official definition of the event is drastically different from that of the people involved, particularly from that of the alleged offender" (Black, 1983, 38).

13 Glej različne eseje iz dela *Onore e storia nelle società mediterranee*, posebej še esej D'Onofria, 1989, 65–67, ter še Di Bella, 2008, 75–87.

14 Kakor poudarja Coady (2006, 262): "gossip may be true and known or justifiably believed to be so, rumour has by (my) definition no strong justificatory base".

15 Gre za kompleksna vprašanja, ki so tukaj samo nakazana. O odnosu med indukcijo, dedukcijo in abdukcijo gl. različne prispevke v Eco, Sebeok, 2000.

prstnih odtisov do DNK-ja).¹⁶ Zanimivo se je pomuditi ob vprašanju vrednosti, ki so jo skozi zgodovino pripisovali ustnemu pričevanju v različnih sodnih sistemih ter njegovi pravni selekciji, zasnovani kot neke vrste katalog, ki zajema celotno družbo (ženske, služabnike, prostitutke itd.). Iz procesnega pričevanja je mogoče razbrati medsebojne družbene in sorodstvene odnose, ki se razkrijejo med sodnim postopkom, tako kazenskim kot civilnim, čeprav ne na enak način in ne enako intenzivno.

Vrednost pričevanja je očitno zelo velika: na književno-umetniški in kinematografski ravni je jasno razvidno, da gre predvsem za iskanje "sebe", lahko pa ga razumemo tudi kot izraz določenega zgodovinskega konteksta. Čeprav so postopki izbire hote "arbitrarni", lahko tovrstna pričevanja pridobijo veliko zgodovinsko vrednost.

Memoaristiko zagotovo lahko uvrščamo med posebne oblike pričevanja, saj običajno poizkuša reproducirati spomin na določene dogodke, kakor tudi takrat, ko predstavlja izumetničeno sintezo celega življenja (pomenljivi so *Memoires* Carla Goldonija; Bosisio, 1993). Pomisliti velja tudi na povezavo med kinematografijo in zgodovino, ki je v zadnjih letih predmet pozornega preučevanja s strani strokovnjakov (prim. Guynn, 2006 in zlasti Rosestone, 1995 in 2006). Zanimariti ne smemo niti povezave med književnostjo in zgodovino. Zaradi specifičnih, zanje značilnih tehničnih pristopov, imata tako film kot roman izrazito sposobnost reproduciranja preteklosti, pri čemer se hote izogneta interpretaciji povezav, ki obstajajo med preteklostjo in sedanostjo. Ne gre samo za problem določanja in razločevanja, kot je opozarjal Alessandro Manzoni, med *ver/nim* in *ver/jetnim*, med zgodovinsko resnico, ki je na nek način *zanesljiva* (oziroma dokazana), in domnevno resnico, kjer pa za razliko od prve nimamo nikakršnega otipljivega indica.¹⁷ Dejansko je *verjetno*, kakor je vedno bolj odločno nakazoval filmski pristop (pripovedna tehnika, posebni efekti, itd.), čestokrat postalo odločujoče za *nasilno poseganje* v resnico, ki se pogosto ne more manifestirati zaradi nekakšne odtujitve s strani določenih institucionalnih aparatov, kot poudarja Marc Ferro (Ferro, 1988, 89–90).

Pri pričevanju gre torej za širok koncept, saj v odnose med preteklostjo in sedanostjo vključuje vidike, ki niso nepomembni. Na primer, ko gre za napise in spominske plošče, posejane po mestih in vaseh; za spomenike padlim v vojnah (državljskih in osvobodilnih), s pomočjo katerih so nacionalne države reproducirale protisloven odnos med pričevanjem in kolektivno identiteto. Gre za pričevanja z velikim

16 Prim. Taruffo, 2009, 213–218, ki povezuje znanstveni dokaz (in njegovo *zanesljivost*) z izbranim *postopkom*: "Pravi znanstveni dokaz zagotavlja visoko stopnjo verodostojnosti informacije, ki nam jo ponudi, kar pa ne pomeni, da pripiše tudi določeno stopnjo potrditve [...] teze, ki je predmet znanstvenega dokaza". Pozitivno mnenje v zvezi z uporabo znanstvenega dokaza gl. v Haack, 2007, 118–119; o dvomnosti znanstvenega dokaza v procesnem sistemu, slonečem na *bremenu dokaza* gl. Gaskins, 1992, 164–166. O zgodovini prstnih odtisov in identifikacije gl. Cole, 2001, *passim*.

17 O Manzonijevem besedilu gl. Viola, 1968.

simbolnim vrednotnim nabojem v želji, da bi ujela preteklost v toge in neuničljive interpretativne sheme in jih v taki obliki prenesla na potomce. Lahko bi dejali, da je vsaka plošča ali srednjeveški napis slavnega značaja prežet z določeno politično valenco. Je predvsem priča razširjene prakse reproduciranja s strani oblastnih struktur, ideološko zazrtih v preteklost. Obratno pa zelo razširjena praksa *damnatio memoriae*, namenjena poudarjanju vsake izražene oblike odstopanja ali nasprotovanja, teži k razkrivanju krhkosti konsenza, ki ga je bil deležen določen politični sistem.¹⁸

Umetniške reprezentacije nam ponujajo pogosto težko doumljiv scenarij, kajti posegajo na vrsto kompleksnih ravni, pri katerih, opozarja David Freedberg, igrajo čustva osrednjo vlogo. Pričevanje, kot nam ga ponujajo raznoliki *ex voto*, odstira temo božje milosti in odnosa med zemskim in božanskim (Freedberg, 2009, 211).

Pričevanje kot dokumentirana reprodukcija dogodkov iz preteklosti, dobi seveda izjemen pomen na zgodovinski ravni. Navezuje se na pojem zgodovinskega dogodka, reproducira povezave med faktičnostjo resnice (na primer, ko gre za dokument, ki govori o ljudski vstaji). Pričevanje ima to danost, da se skozi interpretacijo zgodovinarja oblikuje v *dokaz* neke teze (če se navežemo na prejšnji primer: vzroki za vstajo in nanjo vezane družbene povezave). Poskus postmodernističnega zgodovinarja, da bi teže pričevanja omejili samo na njegovo vrednost kot *literarnega* izraza, ne odraža samo s skeptičnostjo prežetega pristopa, temveč priča o makroskopski krizi poklica zgodovinarja. Morda govori celo o krizi dejanske vrednosti, pripisane preteklosti, ko jo primerjamo s sedanostjo, naduto in nerazsodno zazrto v neko brezoblično prihodnost.¹⁹

Kot smo že omenili, je z zgodovinskega zornega kota pričanje na sodišču še posebej pomembno. Ne samo, ko je na kazenski ravni vključeno v okvir preiskave, katere cilj je *formalna procesna resnica*, temveč predvsem v jurisdikcijskih sporih, kjer dobi vlogo zgodovinskega inštrumenta, s pomočjo katerega določa pravice, zahteve in terjatve. Dialektika pričevanj posameznih strani, vpletenih v konflikt, razkriva proces selekcije in izločanja virov iz preteklosti. Na kontradiktorni postopek, na primer, močno vpliva pomembno vprašanje, kdo nosi dokazno breme, ki sodi v samo srž zgodovinskega in procesnega pričevanja, saj neposredno vpliva na zelo problematičen vidik, in sicer na ugotavljanje resnice.²⁰

Na splošno lahko pri katerikoli obliki pričevanja (zgodovinskem, literarnem, umetniškem, arheološkem ...) opazimo, da se navezuje na *kulturne* vrednote določene družbe in določenega zgodovinskega obdobja. Vsako pričevanje odraža torej skupek pomenov, ki presegajo njegove imanentne značilnosti. Manjša vrednost individualnih značilnosti pričevanja v primerjavi z njegovo pretežno kulturno razsežnostjo pogosto

18 Za nekatere vidike odnosa med ikonografijo in pravico gl. Ortalli, 1979 in Edgerton jr., 1985, 70–73.

19 Za te vidike ponovno omenjam Evansa, 2001, *passim*.

20 Tema, ki jo je podrobneje obdelal Taruffo, 2009, *passim*.

razkriva tudi politični in družbeni okvir, v katerega se umešča. Podobno zanimive so analize s semantičnega zornega kota. Predvsem pri pričevanjih pravnega značaja je razvidno, kako pri jeziku zlahka naletimo na potvarjanje ali zamolčevanje; Gre za področja semantike, ki vsaj teoretično nikoli ne zaidejo na polje lažnega pričevanja. Lažno pričevanje je nadvse zanimivo. V iskanju resnice je povsem nepomembno, je pa zato zgovoren odraz določenega družbenega konteksta. Nasprotno pa zamolčevanje ne definira samo posameznikovega nagnjenja k nevmešavanju, temveč tudi širši kulturni prostor, ki omejuje posameznika ali z njim manipulira.²¹

Posebno specifičnost dajejo pričevanju ne samo prenašalci informacij, temveč tudi kategorije ali skupine, ki velikokrat predstavljajo predmet pričevanj. Pri tem se pričevanje ne samo širi ali krči, ampak dobi tudi jasno razločno politično in kulturno razsežnost, še posebej v primeru pričevanj, ki zadevajo skupine na družbenem robu. Njihove osnovne negativne značilnosti so se ohranile skozi čas, kar kaže, da ne ostajajo neokrnjeni samo določeni kulturni stereotipi, temveč tudi kontinuiteta oblik nadzora funkcionalnih za ohranjanje družbene strukture. Čeprav je tudi tovrstno pričevanje usojeno na spremembe ali preobrate. Ali pa bo pridobilo bolj kompleksno interpretativno relevantnost, kot v primeru oblik *družbenega banditizma*, ki jih je preučeval Eric Hobsbawm.²² V okviru kulturnih vrednot, ki opredeljujejo pričevanje, ima veliko težo tudi vprašanje spola, posebej še, če vemo, da je bil dolga stoletja družbeni ustroj pretežno *patriarhalen* (Scott, 1986, 33–35). Na nadvse pestrem področju sodstva v srednjem veku in za časa "starega reda" je bilo žensko pričevanje dolgo časa podcenjevano. Prav paradoksalno pa je, da so spori, katerih protagonist je bila ženska, v svojih različnih družbenih vlogah (mati, žena, hči, vdova) potrjevali njeno pomembnost v okviru družbe, znotraj katere so prevladovale sorodstvene vezi. Ni naključje, da je v zadnjih desetletjih vprašanje spola pridobilo na teži tudi v postopkih zgodovinske rekonstrukcije.

Priče, ki govorijo, in priče, ki so neme: z njimi je posuta naša sedanost in opominjajo nas, da vezi s preteklostjo ni mogoče izbrisati.²³ Naloga sedanosti je dati vsem glas in pravi pomen. Moramo se pomuditi in zamisliti ob postopkih interpretacije, ki jih za doseganje zastavljenih ciljev izvajamo. Samo tako bomo izkazali predvsem dolžno spoštovanje neizbrisni vrednosti, ki jo ima preteklost.

Zveza med pričanjem, ki ga razumemo v njegovem razširjenem pomenu *zgodovinskega* značaja, in najglobljimi vrednotami neke družbe je pokazatelj kompleksne in spremenljive soodvisnosti med preteklostjo in sedanostjo. Ni naključje, da se te danes umeščajo zlasti v sedanje pravne rede, ki so posebej v Združenih dr-

21 O teh vidikih pričevanja gl. različne prispevke v Lackey, Sosa, 2006.

22 Hobsbawm, posebej še v zadnji izdaji, govori neposredno o odnosih med družbenim banditstvom in političnim ter institucionalnim kontekstom, gl. Hobsbawm, 2000, 162–164.

23 O sodnih implikacijah *silent witness* gl. Laudan, 2006, 162–164.

žavah videti kot nosilci družbenih pritiskov v korist *restorative justice*, pravu, katerega osnovni namen je popraviti škodo, povzročeno žrtvam (Cantarella, 2007, 197–191).

Omenili smo tudi določeno *vračanje k maščevanju*, to je k izrazu nemega, a uveljavljajočega se glasu žrtve (Daems, 2004, *passim.*). Gre za vidik, ki kaže na drugačno vlogo pričanja in njegove vloge pri iskanju resnice, katere rekonstrukcija je bila v zadnjih dveh stoletjih videti nadvse zapleten in razčlenjen postopek, zaupan učenemu in strokovno usposobljenemu osebju, ki ga ni bilo mogoče spregledati. Govorimo torej o vlogi, ki še vedno kaže na razpetost med transcendentnimi in simboličnimi vrednotami na eni strani in *materialnimi* vidiki dokaza na drugi, ki pa v ozadju še vedno odraža napetosti, vrasle ne samo in ne pretežno v odnose med *zakonom in pravico* (Miller, 2000, 183–202), temveč predvsem, ko gre za protislovne vrednote, ki jih pripisujemo preteklosti na sploh.

LITERATURA

- Black, D. (1983):** Crime as social control. *American sociological review*, 48, 1, 34–45.
- Bosisio, P. (ed.) (1993):** Carlo Goldoni. *Memorie*. Milano.
- Bossy, J. (ed.) (1983):** Disputes and settlements. *Law and human relations in the west*. Cambridge.
- Brooks, P. (2000):** Troubling confessions. *Speaking guilt in law and literature*. Chicago.
- Cantarella, E. (2007):** Il ritorno della vendetta. *Pena di morte: giustizia o assassinio?* Milano, Rizzoli.
- Coady, C. A. J. (2006):** Pathologies of testimony. In: Lackey, J., Sosa, E.: *The epistemology of testimony*. Oxford, 253–271.
- Cole, S. A. (2001):** *A history of fingerprinting and criminal identification*. London.
- Cooney, M. (1998):** *Warriors and peacemakers. How third parties shape violence*. New York.
- Daems, T. (2004):** It is all right for you to talk? Restorative justice and the social analysis of penal development. *European journal of crime, criminal law and criminal justice*, 12, 132–149.
- Di Bella, M. P. (2008):** *Dire ou taire en Sicilie*. Paris.
- D’Onofrio, S. (1989):** Il gesto e l’onore. In: Fiume, G. (ed.): *Onore e storia nelle società mediterranee*. Palermo, 61–84.
- Eco, U., Sebeok, T. A. (eds.) (2000):** *Il segno dei tre*. Holmes, Dupin, Peirce. Milano.

- Edgerton jr., S. Y. (1985):** Pictures and punishment. Art and criminal prosecution during the Florentine renaissance. New York.
- Evans, R. J. (2001):** In difesa della storia. Palermo, Sellerio Editore.
- Fabietti, U. (1991):** Storia dell'antropologia. Bologna.
- Ferrajoli, L. (2000):** Diritto e ragione. Teoria del garantismo penale. Bari.
- Ferro, M. (1988):** Cinema and history. Wayne State University Press.
- Freedberg, D. (2009):** Il potere delle immagini. Il mondo delle figure: reazioni e emozioni del pubblico. Torino.
- Friedman, L. M. (1995):** Storia del diritto americano. Milano.
- Garapon, A. (2001):** Bien juger. Essay sur le rituel judiciaire. Paris.
- Garapon, A. (2007):** Del giudicare. Saggio sul rituale giudiziario. Milano.
- Gaskins, R. H. (1992):** Burdens of proof in modern discourse. New York.
- Gaudemet, J. (1989):** Il matrimonio in occidente. Torino.
- Ginzburg, C. (1991):** Checking the evidence: the judge and the historian. *Critical Enquiry*, 18, 79–92.
- Ginzburg, C. (2000):** Rapporti di forza. Storia, retorica, prova. Torino.
- Goody, J. (1988):** La logica della scrittura e l'organizzazione della società. Torino.
- Guynn, W. (2006):** Writing history in film. New York.
- Haack, S. (2007):** Defending science within reason. New York.
- Hobsbawm, E. (2000):** Bandits. New York.
- Kelly, J. M. (1996):** Storia del pensiero giuridico occidentale. Bologna.
- Lackey, J. G., Sosa, E. (2006):** The epistemology of testimony. Oxford.
- Langbein, J. H. (1976):** Torture and the law of proof. Chicago.
- Laudan, L. (2006):** Truth, error and criminal law. An essay in legal epistemology. Cambridge.
- Lefebvre, G. (1973):** La grande paura del 1789. Torino.
- Lenman, B., Parker, G. (1980):** The state, the community and the criminal law in Early Modern Europe. In: Gatrell, V. A. C., Lenman, B., Parker, G. (eds.): *Crime and the law. The social history of crime in Western Europe since 1500*. London, 11–48.
- Marchetti, P. (1994):** Testis contra se. L'imputato come fonte di prova nel processo penale dell'età moderna. Milano.
- Miller, W. I. (2000):** Clint Eastwood and Equity: popular culture's theory of revenge. In: Sarat, A., Kearns, T. R. (eds.): *Law in the domains of culture*. Michigan, 161–202.
- Ortalli, G. (1979):** "... pingatur in palatio". La pittura infamante nei secoli 13–16. Roma.
- Peristiany, J. G., Pitt-Rivers, J. (eds.) (1992):** Honor and grace in anthropology. Cambridge.
- Povolo, C. (2007):** Processo e difesa penale in età moderna. Bologna.

- Povolo, C. (2009):** Honour and virtù in a sixteenth century aristocratic republic. In: Beltramini, G. (ed.): *Andrea Palladio and the architecture of battle. With the unpublished edition of Polybius' Histories*. Venezia, 245–271.
- Povolo, C. (ed.) (2010):** *Liturgie di violenza lungo il lago. Riviera del Garda tra '500 e '600*. Vobarno (Bs).
- Prodi, P. (2000):** *Una storia della giustizia. Dal pluralismo dei fori al moderno dualismo tra coscienza e diritto*. Bologna.
- Rosenstone, R. A. (1995):** *Visions of the past. The challenge of film to our idea of history*. Harvard.
- Rosenstone, R. A. (2006):** *History on film. Film on history*. Harlow.
- Rosoni, I. (1995):** *Quae singula non prosunt collecta iuvant. La teoria della prova indiziaria nell'età medievale e moderna*. Milano.
- Rouland, N. (1992):** *Antropologia giuridica*. Milano.
- Sarat, A., Kearns, T. R. (1998):** *Law in the domains of culture*. The University of Michigan.
- Scott, J. (1986):** Gender: A useful category of historical analysis. *American Historical Review*, 91, 5, 28–49.
- Stein, P. (1987):** *I fondamenti del diritto europeo*. Milano, Giuffrè.
- Taruffo, M. (2009):** *La semplice verità. Il giudice e la costruzione dei fatti*. Bari.
- Van Caenegem, R. (1995):** *Introduzione storica al diritto privato*. Bologna.
- Van Caenegem, R. (2001):** *I signori del diritto*. Milano.
- Viola, P. M. (1968):** Il discorso manzoniano "Del romanzo storico" (saggio per un restauro critico). *Convivium*, XXXVI, 665–731.